

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De regels van het democratische debat

Maussen, M.

DOI

[10.5553/TvRRB/187977842022013003001](https://doi.org/10.5553/TvRRB/187977842022013003001)

Publication date

2022

Document Version

Final published version

Published in

Tijdschrift voor Religie, Recht en Beleid

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Maussen, M. (2022). De regels van het democratische debat. *Tijdschrift voor Religie, Recht en Beleid*, 13(3), 3-5. <https://doi.org/10.5553/TvRRB/187977842022013003001>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

De regels van het democratische debat

Marcel Maussen

In deze tijden van grote mondiale en maatschappelijke crises staat de Nederlandse democratie onder druk. Ernstige bedreigingen aan het adres van (en zelfs aanslagen op) advocaten, politici, journalisten en leden van het koningshuis ondermijnen de rechtsstaat. Desinformatie en complottheorieën krijgen via sociale media steeds meer grip op het denken van groepen burgers. De Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst signaleerde in zijn jaarverslag van 2021 dat het 'anti-overheidsexremisme' en het 'anti-institutionalisme' via de coronaprotesten en de boerenacties spectaculair aan invloed hebben gewonnen. Onlangs bevestigde de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid in zijn periodieke 'dreigingsbeeld' dat complottheorieën kunnen inspireren tot extremistisch en terroristisch geweld. Het noopt de democratie na te denken over de beleidsmatige, juridische en maatschappelijke mogelijkheden om voldoende weerbaar te zijn tegenover de krachten die haar bedreigen.

Een belangrijke discussie rond de *weerbare democratie* gaat over de voorwaarden en spelregels van het democratische debat. Dat blijkt uit een aantal voorbeelden van het afgelopen halfjaar. In maart 2022 kondigde de Europese Commissie aan dat de Russische staatsmedia *Russia Today* en *Sputnik News* in de gehele Europese Unie verboden werden vanwege 'de systematische manipulatie van informatie en desinformatie door het Kremlin'. In september verliet het voltallige kabinet de Tweede Kamer tijdens de Algemene Beschouwingen nadat Thierry Baudet sprak over de studie van minister Sigrid Kaag aan St. Antony's College in Oxford, dat, zo stelde hij, bekendstond als een 'spionnencollege'. Volgens de bewindslieden insinueerde hij daarmee dat de minister van Buitenlandse Zaken heimelijk zou werken voor een buitenlandse geheime dienst. Niet veel later ontstond er ophef over een uitzending van Ongehoord Nederland waarin een suggestieve compilatie van Amerikaanse YouTube-clipjes door Raisa Blommestein werd aangekondigd als illustratie voor de manier waarop 'blanken in elkaar worden geslagen door negers'. Frederieke Leeftang, voorzitter van de raad van bestuur van de NPO, diende een verzoek in bij het Commissariaat voor de Media om een uitspraak over dit 'misbruik van de redactionele vrijheid' door de nieuwe omroep. In november werd de Britse complotdenker David Icke, die zou spreken tijdens een demonstratie georganiseerd door Samen voor Nederland, de toegang tot Nederland ontzegd. Een rapport van de Dienst Regionale Informatie Organisatie vermeldde over de mogelijke gevolgen van een publiek optreden van Icke in Amsterdam: 'Door u toegang tot Nederland te verlenen, wordt u een podium gegeven om uw theorieën in persoon te verkondigen en daarmee kan het in Nederland tot verstoring van de openbare orde of tot het plegen van geweld leiden, ook als u daartoe zelf niet expliciet oproept.' Uiteindelijk kwam Icke niet en besloten de organisatoren de demonstratie af te blazen. Het zijn

allemaal incidenten waar de grenzen van het toelaatbare worden gezocht. En steevast volgt er een bredere discussie over de juiste balans tussen regulering en de vrijheid van meningsuiting.

Elke vorm van regulering begint vanuit een idee over het belang en de functies van het democratische debat. Het publieke debat biedt burgers, journalisten, politici, wetenschappers, kunstenaars en actievoerders een mogelijkheid om het handelen van de overheid te bevragen. In het debat wordt informatie gedeeld en worden ideeën over overheidsbeleid en verschillende interpretaties van maatschappelijke vraagstukken gearticuleerd. Het vrije debat ondersteunt de publieke meningsvorming en vormt mede de opvattingen van burgers. Een pluraliteit van visies moet ertoe bijdragen dat burgers een eigen visie kunnen vormen en deze ook kunnen bijstellen. Maar alleen als het publieke debat aan voorwaarden voldoet kan het de democratie versterken. De meningsvorming moet bijvoorbeeld plaatsvinden op een manier die vrijheid en gelijkheid in het debat waarborgt. Die voorwaarden kunnen op hun beurt alleen gerealiseerd worden als de sprekers zich houden aan bepaalde spelregels. Dat roept vervolgvragen op: *wat* zijn die spelregels, *wie* moet ze handhaven en *op welke manier* kunnen ze gehandhaafd worden?

We kunnen de publieke oordeelsvorming opvatten als een spel met regels, net als bijvoorbeeld een bordspel of een sport. Bij voetbal zijn er toegangsregels: je mag de bal niet in je handen pakken als je geen keeper bent en je mag je tegenstanders niet onderuit schoppen. Maar er zijn ook aansporingsregels: het is weliswaar toegestaan om elke bal zo hard mogelijk over de zijlijn te schoppen of om altijd de bal aan een tegenspeler te geven, maar het is niet wenselijk dat spelers dat doen. Spelers die de aansporingsregels negeren, ondermijnen het doel van het spel. Zij worden aangesproken door hun medespelers of trainer.

Voorbeelden van toegangsregels in het democratisch debat zijn dat sprekers niet mogen aanzetten tot het gebruik van geweld, dat zij de menselijke waardigheid van anderen niet mogen ontkennen, bijvoorbeeld door hen te vergelijken met ongedierte, of dat zij niet mogen oproepen tot discriminatie. In de meeste institutionele omgevingen gelden aanvullende toegangsregels: tijdens een werkcollege op de universiteit spreken docenten en studenten vrijelijk over maatschappelijke kwesties, maar er bestaan ook aanvullende eisen, bijvoorbeeld dat er voornamelijk gediscussieerd wordt in relatie tot de resultaten van wetenschappelijk onderzoek. In de Eerste en Tweede Kamer eisen de voorzitters dat deelnemers zich op een respectvolle wijze uitdrukken en zich altijd richten tot de voorzitter. Als zij die regels overtreden, wordt hen het woord ontnomen. De moderator van een online discussieforum kan een bijdrage verwijderen als hij de inhoud discriminerend acht of onbeschoft. Aansporingsregels geven aan welke gedragingen wenselijk maar niet per se verplicht zijn. Zij roepen spelers op het spel op een goede manier te spelen. Sprekers worden aangespoord goede argumenten voor hun standpunten te geven, om zich bereid te tonen ideeën, ervaringen en argumenten van anderen serieus te nemen, en om hun standpunten en oordelen te veranderen als er nieuw bewijs is. Dan de vraag *wie* het debat reguleert en *hoe*. Omdat in onze democratie het democratisch debat op allerlei plekken plaatsvindt, zijn er ook allerlei instanties die reguleren: de redacties van kranten en andere traditionele media zoals radio en tv, debatcentra, onderwijsinstellingen, buurthuizen, socialemediaplatformen enzo-

voort. Het zijn dan ook dit soort instanties die in deze tijden op zoek zijn naar de spelregels en manieren om ze te handhaven. Twee voorbeelden kunnen dat illustreren.

De Tweede Kamer vervult in onze democratie in veel opzichten een voorbeeldrol als het gaat om de spelregels van het debat. De afgelopen tijd heeft de Kamer op meerdere manieren naar haar eigen spelregels gekeken. Op voorstel van Kamerleden van D66 en de ChristenUnie werd in het Reglement van Orde vastgelegd dat als een Kamerlid in een debat iemand bedreigt, dit een aparte grond is voor de voorzitter om de spreker het woord te ontnemen en uit te sluiten van de rest van de vergadering. Maar ook in de Tweede Kamer zijn er bredere aansporingsregels die eigenlijk alleen te handhaven zijn als sprekers ze vrijwillig navolgen.

Een tweede voorbeeld is de manier waarop de Europese Commissie probeert meer controle over het debat op sociale media te realiseren. Een belangrijk aandachtspunt is de verspreiding van desinformatie en de rol die algoritmen spelen bij het aansturen van het nieuws dat socialemediagebruikers onder ogen krijgen. De Wet inzake digitale diensten, beter bekend onder de Engelse titel *Digital Services Act*, beoogt een belangrijke impuls te geven aan deze regulering. In juni 2022 presenteerde de Europese Commissie ook een nieuwe gedragscode rond desinformatie (*The Strengthened Code of Practice on Disinformation 2022*). Degenen die deze verklaring ondertekenen, beloven zich in te zetten om de verspreiding van desinformatie tegen te gaan ten behoeve van de democratie. Een belangrijke doelgroep zijn de grote socialemediaplatformen zoals Twitter, Facebook en YouTube.

De verschillende instanties 'met een vermogen tot regulering' kunnen er dus voor kiezen te reguleren op grond van toegangs- en aansporingsregels. Deelnemers aan het debat die zich van die regels niks aantrekken, worden hier op aangesproken en mogelijk uitgesloten.

Twee bijdragen in dit nummer van het *Tijdschrift voor Religie, Recht en Beleid* laten zien hoe in allerlei contexten gezocht wordt naar de grenzen en procedures om processen van publieke meningsvorming op een goede wijze te laten verlopen. Peter Grol en Daan Weggemans betogen dat de omgang met de beweging Hizb ut-Tahrir gebaat zou zijn bij een genuanceerdere kijk op wat de aanhangers van deze beweging precies voorstaan en bij een beter begrip van de echte grenzen in een weerbare democratie. Auke Dijkstra kijkt in zijn bijdrage naar de specifieke rol van feitenonderzoek en bewijs in het protestants kerkelijk tuchtrecht. Deze minutieuze studie naar de formele criteria en procedures om te bepalen of de waarheid voldoende vaststaat om tot een tuchtrechtelijke uitspraak te komen, biedt weer een andere kijk op het belang van waarheid voor oordeelsvorming. Immers niet alleen in het publieke debat maar ook in de rechtspraak zijn er spelregels die beogen valse beschuldigingen en insinuaties te scheiden van aantijgingen die kunnen worden gestaafd met feiten. Als de leugen evenveel status krijgt als de waarheid, zou ook de basis voor deze vorm van oordeelsvorming worden weggeslagen.